

KALEVI KOUKKUNEN

Kaikilla pitää piletit oleman walmisna – All must have their tickets ready

Suomalais-englantilaisten sanakirjojen historiaa¹

Harvoin on sanakirjoille ollut sellaista sosiaalista tilausta kuin ensimmäisille suomalais-englantilaisille leksikoille. Ne nimittäin ilmestyivät Yhdysvalloissa, ja ne oli tarkoitettu Suomesta muuttaville siirtolaisille. Varhaisin sanakirja on jo 1888 ilmestynyt *Siirtolaisen tulkki*. V. S. Alanteen laatima tuhatsivuinen *Suomalais-englantilainen sanakirja* (1919) on leksikografian klassikko ja vaikutti vuosikymmenet vielä 1956 ilmestyneenä uudislaitoksenakin. Suomessa julkaistiin ensimmäinen suomalais-englantilainen sanakirja, *Uusi suomalais-englantilainen tulkki...*, vuonna 1900. Aino Wuolle aloitti leksikografian uransa 1932 (*Suomalais-englantilainen pienoissanakirja*) ja Raija Hurme työryhmineen 1984 (*Uusi suomi-englanti-suursanakirja*). Alusta alkaen suppeatkin suomalais-englantilaiset sanakirjat laadittiin huolellisesti, suorastaan käyttäjäystävällisesti, ja kokoonsa nähden kattaviksi. Suurimassaisia sanakirjoja toimitettaessa joudutaan luomaan leksikografinen esitystekniikka ja ottamaan huomioon suomen kielen kehitys. Erityisesti uudissanat ja sanojen uudet merkitykset pyritään saamaan mukaan. Tuoreimmassa, 2012 ilmestyneessä *Suomi-englanti-suursanakirjassa* on yli 100 000 hakusanaa.

Vaikka englantia on vanha kieli, se luetaan ns. uusiin kieliin erotukseksi klassisista kielistä latinasta, kreikasta ja hepreasta. Klassisten kielten asema oli Euroopassa vielä 1800-luvulla niin vahva, että uusia kieliä – ranskaa, saksaa ja englantia – alettiin oppikouluissa ja vastaavissa opettaa vieraina kielinä 1800-luvun puolimaissa. Paitsi siirtolaiset englannin kieltä opiskelivat tietysti ja ensisijaisesti koululaiset. Heidän sanakirjatarpeensa olivat erilaiset kuin maastamuuttajien tarpeet. Koululaiset pystyivät 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa käyttämään esim. ruotsalais-englantilaisia sanakirjoja.

Suomessa englantia opetettiin ainakin Rauman merikoulussa (per. 1880; ks. kohta 4.1 *Suomalais-englantilainen sanakirja 1904*). Sortavalan reaalityössä opetti Tilma

---

1 Käsikirjoituksen ovat lukeneet englantilaisen filologian emeritusprofessori Matti Rissanen (Helsingin yliopisto) ja *Sananjalan* tuntemattomiksi hyväntekijöiksi jääneet arvioitsijat. Kiitän heitä kaikkia asiantuntevista kommentteista ja ehdotuksista, jotka olen mielihyvin ottanut varteen artikkelia viimeistellessäni.

Hainari englantia 1901–04, minkä jälkeen hän jatkoi Helsingin suomalaisessa tyttökoulussa 1904–24 ja samanaikaisesti myös Helsingin normaalilyseossa (aikaisemmassa Suomalaisessa Normaalilyseossa) 1909–11. Helsingin suomalaisessa yhteiskoulussa ensimmäiset englannin opettajat olivat Hanna Andersin vuosina 1904–07, Toini Swan 1905–09 ja Hanna Granström 1907–15. Ainakin oppikoulujen englanninopettajat olivat siis naisia.

Englannin kieli on ollut mahdollista kirjoittaa ylioppilaskirjoituksissa vuodesta 1919. Englannin kielen professuuri perustettiin Helsingin yliopistoon 1907; ensimmäisenä englantilaisen filologian professorina oli 1907–36 Uno Lindelöf (1868–1944). Alkuvuosina englannin tutkimus ja opetus oli vaatimatonta.

Ensimmäiset suomalais-englantilaiset sanakirjat julkaistiin Yhdysvalloissa 1888 ja 1895, minkä vuoksi ”Yhdysvaltain linja” analysoidaan kokonaisuudessaan ensiksi. Suomessa ensimmäinen suomalais-englantilainen sanakirja ilmestyi 1900. Varmasti amerikkalaisia sanakirjoja kulkeutui jo varhain Suomeen, ja toisaalta siirtolaiset saattoivat ottaa mukaansa suomalaisia sanakirjoja, sikäli kuin ehtivät kieliasiaa ajatella. Suomalais-englantilaisien sanakirjojen vastapareja ovat tietysti englantilais-suomalaiset sanakirjat. Nyt ensi vaiheessa olen tutkinut suomalais-englantilaisia sanakirjoja.

1. Yhdysvalloissa julkaistut suomalais-englantilaiset tulkisanakirjat

1.1 Siirtolaisen tulkki 1888

Suomesta muutti Yhdysvaltoihin 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa kymmeniätuhansia siirtolaisia. Niinpä ensimmäinen suomalais-englantilainen sanakirja oli G. A. Grönlundin laatima, New Yorkissa 1888 ilmestynyt *Siirtolaisen tulkki*. Ajalle tyypilliset tulkki-sanakirjat eli tulkit (ruotsiksi *parlör*, saksaksi *Sprachführer*, englanniksi *phrasebook*) ovat matkailijoille ja siirtolaisillekin tarkoitettuja suppeahkoja opaskirjoja. Niissä on yleensä aihepiireittäin ryhmiteltyjä arkielämän lauseita käännettynä yhdelle tai useammalle kielelle. Tavallisesti tulkeissa on myös sanasto, kielioppiosio ja erityyppistä tietoaineistoa.

Siirtolaisen tulkin kustansi Suomalainen siirtolaisyhtiö (*The Scandinavian and Finlanders Emigrant Company*), jonka johtaja eli manager Grönlund oli. Monessa suomalaisessa sanomalehdessä, mm. *Waasan Lehdessä* 29.6.1889, ilmestyi otsikolla *Amerikasta* ilmoitus, jossa kerrottiin Grönlundin ulosantaneen omalla kustannuksellaan *Siirtolaisen tulkin* ja ruotsalais-englantilaisen sanakirjan (*Svensk-engelsk ordbok*), jossa oli yli 10 000 sanaa (= hakusanaa). Kumma kyllä sanakirjasta ei ole löytynyt tietoja kirjastojen luetteloista, tai sitten sen nimi on toinen.

Suomenkielisestä tulkista oli otettu 10 000 kappaleen ja ruotsalais-englantilaisesta sanakirjasta peräti 26 000 kappaleen painos. Tulkkeja jaettiin ilmaiseksi Amerikkaan saapuville siirtolaisille. Teokset olivat erittäin ajankohtaisia, sillä samoissa lehdissä mainostettiin samoilla sivuilla myös Amerikan-matkoja! *Siirtolaisen tulkin* alkusanoissa (”Sananen arw. lukialle”) Grönlund kertoi, että aina vuoteen 1882 ei suomalaisilla ollut ollut New Yorkissa yhtään omakielistä asioitsijaa, joka olisi valvonut heidän etujaan. Monet veijarit

olivat huiputtaneet suomalaisia. Kun Grönlund oli huomannut epäkohdan, hän oli kääntynyt Amerikan Emigrant -yhtiön puoleen, joka oli perustettu ruotsalaisia varten ja jota johti R. E. Jeansson. Grönlund esitti, että firmaan perustettaisiin myös suomalaisten osasto, jonka johtoon hän tarjoutui. Ruotsalaiset hyväksyivät esityksen, ja niin Grönlund hoiti suomalaisten asioita viisi vuotta ”huolella ja tuntuksi jälkeen”. Hän paheksui ruotsalaisten saamia voittoja ja kertoi ottaneensa innokkaasti osaa Suomalaisen Siirtolais Yhtiön perustamiseen 1887. Näin Grönlundilla oli tilaisuus toimittaa suomalaisille siirtolaisille ”paremmat edut ja enemmän wapaamielisellä ja tyydyttävällä tawalla”. Hyvin menestyneiden liiketoimien ansiosta hänellä oli myös mahdollisuus kustantaa ja jakaa suomalaisille *Siirtolaisen tulkki*:

Tällä kirjaisella tahdomme näyttää kiitollisuutemme kansalaisiamme kohtaan, toiwolla että se kaikkine wirheineenkin olisi edes joksikin hyödyksi tänne tulewille ja tämän maan kieltä taitamattomille kansalaisille.

Sittenmin Grönlundin bisnekset epäonnistuivat ja hän katosi, eikä hänen myöhemmistä vaiheistaan ole tietoa.

Siirtolaisen tulkki oli siis suunnattu maahanmuuttajille, amerikansuomalaisille. Heistä vain ani harvat olivat tottuneet sanakirjoja käyttämään ja vielä harvemmat olivat englantia opiskelleet. Varsinaista sanastoa kirjassa on 33 sivua ja kylläkin aivan keskeisiä hakusanoja vajaat 900. Siirtolaisille tärkeä oli lähes 50 sivun jakso *Puhe-harjoituksia*, joka alkaa matkasanastosta: *Kaikilla pitää piletit oleman walmisna* – All must have their tickets ready – (Ääntöohje:) All must haw deir tikkets redi. – Kirjan lopussa annetaan vielä yksityiskohtaisia neuvoja ja selityksiä siirtolaisille. Tulkisanakirjat oli tarkoitettu alkeisoppaiksi siirtolaisille, eivätkä ne täyttäneet sanakirjan vaatimuksia. Sen vuoksi tulkkien rinnalla ilmestyi helpokäyttöisempiä sanakirjoja.

2. Yhdysvalloissa julkaistut suomalais-englantilaiset sanakirjat

2.1 Suomalais-englantilainen sanakirja 1895²

Vuonna 1895 ilmestyi New Yorkissa anonyymin tekijän laatima, Suomalais-amerikkalaisen Kustannusyhtiön kustantama *Suomalais-englantilainen sanakirja*, jossa on 550 sivua ja 25 000 hakusanaa. Kongressin kirjaston (*Library of Congress*) luettelossa ei mainita sanakirjan tekijää, mutta Kansalliskirjaston *Fennicassa* kirja on merkitty ilmeisen varmoin perustein G. A. Grönlundin nimiin; näin ollen hän olisi jatkanut *Siirtolaisen tulkista* aloittamaansa sanakirjatyötä.

2 Kirjojen vaihtelevat nimiasut olen yhtenäistänyt yleisen käytännön mukaisesti, niin että ensimmäinen sana kirjoitetaan tietysti isolla kirjaimella, mutta muut seuraavat sanat pienellä kirjaimella, vaikka ne kirjan nimiösivulla olisivat isoin alkukirjaimin. Siis *Suomalais-englantilainen sanakirja* eikä *Suomalais-Englantilainen Sanakirja* niin kuin kirjan nimiösivulle on painettu. Myös w:n olen sanakirjojen nimissä ja hakusanoissa korvannut v:llä.

Vain kustantajan allekirjoittamassa esipuheessa sanakirjaa kuitenkin luonnehditaan esikoistyöksi. ”Tiedotushenkinen” Grönlund olisi tuskin jättänyt mainitsematta ja mainostamatta jo 1888 ilmestynyttä tulkki-sanakirjaansa. Lisäksi vuoden 1895 sanakirjassa verbien hakumuotona on harvinaisesti indikaatiivin preesensin yksikön kolmannen persoonan muoto (*kuuua*, *kuuuailee* ym.), joiden käännösvastine on kuitenkin infinitiivi (’form, model’, ’paint, draw’). Itse hakusanoissa ei ole ääntöohjeita, mutta kirjan alussa on *Lausuntaoppi*, jossa on seuraavanlainenkin ohje:

A äännetään kun **oo**, jos sitä seuraa ld, lk, ll, ls ja lt. Esim. bald (boold) paljas, talk (took) puhua, call (kool) kutsua, also (oolso) myös, salt (soolt) suola.

Samoin äännetään a w:n ja r:n sekä q:n ja r:n välillä: war (woor) sota, warm (worm) lämmin, quarter (kuorter) kortteli. Shall (pitää) on a äännettävä ä:ksi.

Olipa *Suomalais-englantilaisen sanakirjan* tekijä kuka tahansa, teos vaikuttaa leksikografiaa hallinneen työltä; hakusanamääräkin on huomattava, samaa suuruusluokkaa kuin K. V. Armisen ja Eetu Aaltion *Suomalais-englantilaisessa sanakirjassa* (23 000) ja Aino Wuolteen *Suomalais-englantilaisessa sanakirjassa* (samoin 23 000).

2.2 Suomalais-englantilainen sanakirja ja lauseoppi 1908

Niin ikään New Yorkissa ilmestyi 1908 suppeahko *Suomalais-englantilainen sanakirja ja lauseoppi*. Nimessä *lauseoppi* tarkoittaa esimerkkilausekokoelmaa eli ”lausehistoa”. Kirjan julkaisi pankkiiriliike Nielsen & Lundbeck, joka mainosti olevansa ”Vanhin ja Suurin Suomalainen Pankkiiriliike Amerikassa” ja ilmoitti toimialoiikseen ”Pankkiireja ja Yleisiä Höyrylaiva Asiamiehiä”.

Varsinaista sanakirjaosaa on 95 sivua, hakusanoja vajaan 9 000. Lopussa on 34-sivuisen *Suomalais-englantilainen lausehisto*, jonka lyhyen, englannin ääntämistä koskevan esittelyn on allekirjoittanut anonymisti Tekijä. *Lausehiston* lauseet ovat tulkki-kirjoille tyypillisiä: *Minulla on nälkä* – I am hungry (ai äm höngri), *Sinulla on vaimo* – You have a wife (ju häv a waif) jne. Kirjasta ilmestyi useita painoksia, ja niinpä esim. kuudennessa painoksessa (1911) on suomalais-englantilaisen sanakirjan lisäksi myös englantilais-suomalainen sanakirja, jossa on lähes 9 000 hakusanaa.

2.3 Suomalais-englantilainen taskusanakirja 1910

Vuonna 1910 ilmestyi Fitchburgissa Massachusettsissa Aatu Rekosen (1853–1925) toimittama ja kustantama *Suomalais-englantilainen taskusanakirja*. Kirjassa on sanakirjaosuutta 163 sivua ja yli 8 600 hakusanaa; artikkeleissa on runsaasti sanontoja. Alkulausetta ei ole, ääntämisopastusta on neljä sivua. Erikoista on se, että hakusanat ja vastineet on painettu kaikki samalla kirjasimella ilman lihavoitetta tai muita korosteita. Kirjassa esitellään myös tavallisimpia lyhennyksiä, paino- ja tilavuusmittoja, postitietoja, siinä on jopa luetteloita maailman pisimmistä joista ja korkeimmista vuorista, siis ensyklopedista

aineistoa. Samassa pystyformaattisessa niteessä on huomattavasti laajempi (379-sivuinen) *Englantilais-suomalainen taskusanakirja*, jossa on lähes 20 000 hakusanaa. Näin Rekosen sanakirjassa ensimmäistä kertaa olivat samassa suomalais-englantilainen ja englantilais-suomalainen osa. Sanakirjan toinen painos ilmestyi 1913. Hirvensalmelta lähtöisin ollut Rekonen oli muuttanut Yhdysvaltoihin 1893 ja toimi siellä sanomalehtiasiamiehenä.

2.4 Suomalais-englantilainen sanakirja 1916

Englannin kielen sanakirjoille oli suurina siirtolaisuusvuosina paitsi tarvetta myös kysyntää. Niinpä 1900-luvun alussa sanakirjantekijät ahkeroinvat sekä Yhdysvalloissa että Suomessa. Vuonna 1916 ilmestyi Hancockissa Michiganissa K. V. (Kalle Vilho, Karl Wilhelm) Arminsen (1874–1937) ja Eetu Aaltion (1873–1926) laatima *Suomalais-englantilainen sanakirja*, jossa on lähes 400 sivua ja 23 000 hakusanaa. Verbihakusanoina käytetään indikatiivin presensin yksikön ensimmäisen persoonan muotoa: *kiihdyn, kiihdytän*. Tämä latinan ja kreikan sanakirjoista periytyvä tapa oli vallalla Knut Cannelinin suomalais-ruotsalaisissa sanakirjoissa vuodesta 1908 aina 1950-luvulle saakka, myöhemmin niin, että infinitiivi-muodosta *kiihtyä* oli viittaus varsinaiseen artikkelisanaan (*kiihtyä* inf. ks. *kiihdyn*). Arminen ja Aaltion sanakirjan kustansi Suomalais-luterilainen kustannusliike.

K. V. Arminen oli ulvilalaisyntyinen maisteri, joka muutti Yhdysvaltoihin 1900. Hän toimi siellä mm. Suomi-Opiston opettajana ja sittemmin valmistuttuaan Chicagon yliopistosta lääkäriksi harjoitti praktiikkaa Duluthissa. Eetu Aaltio puolestaan oli oululaisyntyinen maisteri, joka toimi lehtimiehenä ja opettajana Yhdysvalloissa, Brasiliassa ja Suomessa. Kun Arminen ei lääkärintoimeltaan ehtinyt täysin paneutua sanakirjatyöhön, hän sopi Aaltion kanssa työn puolittamisesta. Tekijät huomauttavat, että suomen sanojen oikeinkirjoituksessa, ”jossa vielä ollaan niin onnetoman horjuvalla kannalla”, on seurattu Knut Cannelinin *Suomalais-ruotsalaisen sanakirjan* toista painosta (1913).

2.5 Suomalais-englantilainen sanakirja osoituksilla miten Suomen kielellä englantilaiset sanat ovat lausuttavat 1910-luku

Niin ikään 1910-luvulla ilmestyi Ashtabulassa Ohiossa *Amerikan Sanomien* kustantamana, tuntemattoman tekijän tai tekijäryhmän *Suomalais-englantilainen sanakirja osoituksilla miten Suomen kielellä englantilaiset sanat ovat lausuttavat*, jossa on yli 9 500 hakusanaa. Englannin kielen ääntämisestä sanotaan esisivuilla lyhyesti:

On kerrassaan mahdotonta suomalaisilla kirjaimilla selittää oikein kaikkein englanninkielisten sanojen lausunnan ja tässä kirjassa on koetettu tehdä se niin yksinkertaisesti ja käytännöllisesti kuin mahdollista.

Artikkeleiden rakenne on seuraava:

Ihmeellinen, *a. wonderful* (uonderful), *amazing* (emeesing).

Ihmetellä, *v. wonder* (uonder).

Ihmeteltävä, *a. wonderful* (uonderful).

Kirjassa ei ole painopaikkaa eikä -vuotta. Kongressin kirjaston luettelossa on vuosilukumerkintä 191-.

2.6 Suomalais-englantilainen sanakirja 1919

Vuoden 1909 vaiheilla kustannusyhtiö Työmies Superiorin kaupungissa Wisconsinissa oli tehnyt päätöksen suomalais-englantilaisen sanakirjan kustantamisesta. Työhön kiinnitettiin insinööri Severi Alanne. Vieno Severi Alanne (1879–1960) oli valmistunut Suomessa kemian insinööriksi 1902. Yhteiskunnallisten olojen epävakauden vuoksi hän pakeni Yhdysvaltoihin 1907, eli niin kuin hän vuoden 1956 insinöörimatrikelissa sanoo: ”Poistunut maasta Amerikkaan poliittisena pakolaisena 07.” Siellä hän toimi monissa osuustoiminnallisissa tehtävissä, ja hänen kirjallinen tuotantonsa oli monipuolinen. Monien vaiheiden ja viivästysten jälkeen Alanne sai *Suomalais-englantilaisen sanakirjan* valmiiksi 1919. Siinä on 970 sivua ja 70 000 hakusanaa. Alanne mainitsi tärkeäksi apulaisekseen E. V. Latvalan, joka oli avustanut korrehtuurinluvussa, laatinut pohja-artikkeleita ja valvonut teknisiä kysymyksiä.

Sanakirjansa laadinnassa Alanne ilmoitti käyttäneensä pääasiassa kolmea sanakirjaa: Knut Cannelinin *Suomalais-ruotsalaisen sanakirjan* toista painosta (1913), O. Edmund Wenströmin ja Walter E. Harlockin *Svensk-engelsk ordbok*ia (1. p. 1904, 3. p. 1912) ja Funkin ja Wagnallsin kustantamaa ”jättiläisteosta” *The New Standard Dictionary of the English Language* (jonka ensimmäinen painos oli ilmestynyt jo 1893–95). Lisäksi hän oli käyttänyt kahta Websterin sanakirjaa. Suomalaisista englannin sanakirjoista Alanne sanoi hyödyntäneensä vain Toivo Walleniuksen *Englantilais-suomalaista sanakirjaa* (1916). Tuon tuostakin tekijä oli joutunut turvautumaan myös Elias Lönnrotin *Suomalais-ruotsalaiseen sanakirjaan*, joka oli ilmestynyt 1866–80, mutta Alanteen työstäessä omaa sanakirjaansa Lönnrotin suurteoksen valmistumisesta oli kulunut ”vasta” 35 vuotta. Lähinnä ensyklopedisten hakusanojen oikeinkirjoituksessa Alanne nojautui *Tietosanakirjaan*, joka oli ilmestynyt 1909–19.

Suurista suomalais-muunkielisistä sanakirjoista olivat ennen Alanteen sanakirjaa ilmestyneet Karl Ervastian *Suomalais-saksalainen sanakirja* (SKS, 1888; 806 sivua, 41 000 hakusanaa), E. W. Palanderin *Suomalais-venäläinen sanakirja* (WSOY, 1900; 582 sivua, 28 000 hakusanaa), E. S. Yrjö-Koskisen *Suomalais-ranskalainen sanakirja* (SKS, 1900; 1 000 sivua, 60 000 hakusanaa), A. F. Ringvallin ja P. Kijasen *Suomalais-venäläinen sanakirja* (SKS, 1902; 988 sivua, runsaat 70 000 hakusanaa), C. G. Swanin ja Hanna Granströmin *Englantilais-suomalainen sanakirja* (SKS, 1904; 1 218 sivua, 42 000 hakusanaa), jota Alanne ei siis kuitenkaan mainitse lähteissään, ja Knut Cannelinin *Suomalais-ruotsalainen sanakirja* (WSOY, 1. painos 1908; 648 sivua, runsaat 61 000 hakusanaa).

Taulukosta selviää, että *ihmis*-alkuisia artikkeleita laatiessaan Alanne hyödynsi Cannelinin *Suomalais-ruotsalaisen sanakirjan* toista painosta (1913) soveltaen. Yhtäläisyysmerkki Cannelin-sarakkeessa merkitsee, että Alanteen sana on ollut jo Cannelinilla. Lyhyt viiva (-) taas osoittaa, että sana puuttuu jommaltakummalta:

Alanne 1919	Cannelin 1913
ihmisolento	=
-	ihmispari
ihmisparaka	=
-	ihmispelko
-	ihmisspienuus
ihmispolvi	=
ihmispyörre	=
ihmisrakas	=
ihmisrakkaus	=
-	ihmisraukka
ihmisrodut	= (ihmisrotu)
-	ihmisruoka
ihmisruumis	=
ihmisryöstö	=
-	ihmissielu
ihmissuku	=
-	ihmissydän
ihmissyöjä	=
-	ihmistappio
ihmistappo	-
ihmistavat	=
ihmistiede	=
-	ihmistieteilijä
-	ihmistuntemus

Alanteen sanakirja ilmestyi lokakuussa 1919. *Työmies*-lehdessä oli 31.10. kokosivun ilmoitus, jossa selostettiin laveasti hankkeen vaiheita ja sanakirjan periaatteita. Sanakirjan kohderyhmän lehti täsmensi raflaavasti:

Sitä tarvitsee poikkeuksetta jokainen suomalainen, joka haluaa oppia ymmärtämään, puhumaan ja kirjoittamaan englanninkieltä. Ja sitä tietysti haluaa jokainen siirtolainen tässä maassa, joka ei ole niin kokonaan tylsä ja mistään tietämätön, että tyytyisi juhdan lailla aina raatamaan amerikkalaisille kapitalisteille, panematta tikkua ristiin saadakseen joskus jotakin sananvaltaa tämän maan asioissa ja oppiakseen tämän maan oloja ymmärtämään.

Kustantaja vetosi siirtolaisten oppimishaluun, sillä siirtolainen

koettaa oppia mahdollisimman nopeasti englanninkieltä, pyrkii maan kansalliseksi ja rupee tämän maan työväestön mukana yhä enempi ottamaan osaa maan asioiden kulkuun ja sen määrittelyyn.

Suurin vaikeus oli ollut siinä, ettei suomen kielellä ollut ollut olemassa läheskään kunnollisia välineitä, joiden avulla tämä kielen oppiminen olisi voinut tapahtua ilman luonnottoman suurta vaivaa. Varsinkin suomalais-englantilaisesta sanakirjasta oli ollut

”täydellinen puute”. Tosin oli ilmestynyt joitakin sanakirjan nimeä kantavia tekeleitä tällä alalla, mutta ne eivät itse asiassa nimeään ansainneet, siksi että ne eivät olleet ensinkään sitä, mitä kunnollisten sanakirjojen pitäisi olla: MAHDOLLISIMMAN PERINPOHJAISIA JA LUOTETTAVIA, mikä oli kustantajan määrätietoinen tavoite. Eikä juonittelultakaan vältytty: Kustantaja kertoi, että suunnitelmaa oli ”joitakin tahoilta” koetettu horjuttaa väittämällä, ettei Työmies-osakeyhtiö pysty sitä toteuttamaan. Hanketta käsiteltiin useita kertoja yhtiökokouksissakin, mutta päätettiin, että pitää tehdä todellinen SANAKIRJA.

Kustantaja korosti, että ”meidän sanakirjamme” on tarkoitettu Amerikan suomalaisille siirtolaisille, siksi siitä oli jätetty pois kaikki oppineisuuden merkit, esim. kielipiilliset lyhennykset. Oli pyritty siihen, että tavallinen kansanmies tai -nainen voi sanakirjaa ilman erikoista harjaantumista käyttää. Suurta huolta oli pantu siihen, että englanninkieliset vastineet olisivat jokapäiväisessä tai yleisessä käytännössä olevia sanoja eivätkä ”paraatisanoja”, jotka saattoivat komeilla vain jonkun korkeata sanahelinää tavoittelevan kirjailijan tekstissä. Myöskään ei ollut otettu vain Englannissa käytettyjä sanoja, minkä vuoksi ”tov. Alanne” oli hyödyntänyt asiantuntijoinaan superiorilaisia opettajattaria.

Sanakirjan käytännön hyödyistä mainoksessa otettiin esimerkiksi suomalainen perheenemäntä, joka kaupassa olisi tarvinnut jonkin tavaran englanninkielistä nimeä. Sen hän löysi sanakirjasta, samoin kuin työläinen jonkin työkalun englanninkielisen nimen. Näitä nimityksiä suomalaisten oli mahdoton löytää englantilais-suomalaisesta sanakirjasta, koska siinä eivät suomalaiset sanat ole aakkosjärjestyksessä.

Vielä tärkeämpi sanakirja oli sellaiselle, joka toden teolla ja järjestelmällisesti halusi opetella englannin kieltä. Hän otti kappaleen suomenkielistä tekstiä esim. sanomalehdestä ja käänsi sen ”meidän sanakirjamme” avulla. Sitten hän antoi jonkun englannin kieltä paremmin taitavan ystävän tarkastaa käännöksen ja otti korjaukset ja muistutukset huomioon. Tätä menettelyä jonkun aikaa seurattuaan hän huomasi ilokseen ja ihmeekseen suuresti edistyneensä englannin kielen käytössä.

Myös englanninkielisen kirjeen kirjoittamisessa sanakirjasta mainostettiin olevan suurta hyötyä. Aivan oikeassa kustantaja oli luonnehtiessaan Alanteen sanakirjaa jättäjäyritykseksi alallaan. Lehdessä kerrotaan, että ajatus sanakirjan kustantamisesta syntyi jo vuonna 1910. *Työmies*-lehden liikkeenhoitaja John Nummivuori (1879–1969) kääntyi asiassa ”tov.” Severi Alanteen puoleen. Kävi ilmi, että sanakirja vaatisi Alanteelta päätoimista työskentelyä, kun kirjasta haluttiin hyvä ja perinpohjainen. Toukokuussa 1913 Alanne siirtyikin Hancockiin ja tuli vakituisesti Työmies Kustannusyhtiön palvelukseen. Sanakirjatyöhön meni seitsemän vuotta, jota aikaa ei pidetty pitkänä verrattuna esim. C. G. Swanin ja Hanna Granströmin *Englantilais-suomalaiseen sanakirjaan*, jota mainittiin tehdyn 30 vuotta (tosin itse kirjan mukaan ”kolmattakymmentä vuotta”).

Työmies-lehdessä verrattiin Alanteen sanakirjaa muihin vastaaviin: se oli noin neljä kertaa niin laaja kuin Santeri Nuortevan *Englantilais-suomalainen sanakirja* (n. 1915) ja kuusi kertaa niin laaja kuin K. V. Armisen ja Eetu Aaltion *Suomalais-englantilainen sanakirja* (1916). Lisäksi esitettiin eräitä aineistolaskelmia ja tähdennettiin suurta taloudellista investointia:

Kaikki tämä saa teidän käsittämään, että kirjaa kustantaessaan joutui Työmiä kiinnittämään siihen meikäläisiin oloihin nähden ennenkuulumattoman suurista summia.

Yhtiö kuitenkin sanoi luottavansa siihen, että kirjalle on todellinen tarve, joka vuosien kuluessa vain kasvaa, kun siirtolaisille käy yhä selvemmäksi se tosiasia, että heidän tulisi pitää mitä tärkeimpänä maan kielen oppiminen voidakseen kohottaa taloudellista asemaansa ja kyetäkseen vaikuttamaan Yhdysvaltain valtiolliseen elämään siinä määrin kuin heidän tuotannollinen asemansa edellyttäisi, josta kaikesta heitä nyt kielentaitamattomuus estää.

On vaikea arvioida Alanteen sanakirjan englannin kieltä, siis suomen sanojen ja sanontojen vastaavuutta ja edustavuutta 1910-luvun näkökulmasta. Vielä lähes sata vuotta ilmestymisensä jälkeen sanakirja vaikuttaa sanastoltaan ja esitystavaltaan erittäin kattavalta ja pätevältä. Tekijä oli kielimies, mutta myös työ opetti, ja hän kouliutui leksikografiksi. Alkusanojen mukaan sanakirja oli siis tarkoitettu ennen muuta Yhdysvaltoihin tuleville suomalaisille siirtolaisille, mistä viitteinä ovat mm. hakusanat *siirtolaisasioimisto*, *siirtolaisasioitsija*, *siirtolaislaiva* ja *siirtolaisulva*. Varmasti sanakirjaa ovat käyttäneet niin Yhdysvalloissa kuin Suomessakin kirjeenvaihtajat, kääntäjät, opiskelijat ja ylipäänsä kaikki, jotka tarvitsivat englannin kielen taitoa viestinnässään. Nykylukijankin huomio kiinnittyy moniin poikkeuksellisen pitkiin, sisällökkäisiin artikkeleihin:

saada	5,5 sivua
tulla	yli 5 sivua
tehdä	alle 5 sivua
olla	3,5 sivua
päästä	alle 3 sivua
panna	yli 2,5 sivua
käydä	2,5 sivua
pitää	2,5 sivua
ottaa	lähes 2,5 sivua

Verbiartikkelit ovat ymmärrettävästi pisimpiä. Sivun tai lähes sivun pituisia artikkeleita on kymmeniä. Toisaalta yllättävän suppeita ovat esim. artikkelit *kaikki*, *mies*, *oikea*, *pitkä*, *päivä*, *pää*, *tie*, *työ*, *uusi* ja *yksi*.

Alanteesta tuli yksi suomalaisen leksikografian uranuurtajista ja suomalais-englantilaisen leksikografian pioneeri.

3. Suomessa julkaistut suomalais-englantilaiset tulkisanakirjat

3.1 Uusi suomalais-englantilainen tulkki... 1900

Monitaitoisen opettajan Ellen Cajanderin (1862–1956) – kylläkin vaatimattomasti nimimerkillä E. C. – laatima poikkeuksellisen pitkäniminen *Uusi suomalais-englantilainen tulkki eli vasta-alkaville helpotajuinen ja käytännöllinen keino oppia pian opettajatta ja*

valmistuksesta englanninkieltä ilmestyi 1900 (toinen painos 1902, tekijänä ”E. C. y. m.”). Johdatuksessa mainostettiin, että tulkki sisälsi ”suuren waraston jokapäiväisen elämän erityisissä oloissa esiytyviä tärkeitä sanoja ja lauseita.” Cajanderin teos kuului Lindstedtin Antikvaarisen Kirjakaupan kustantamaan sarjaan *Lindstedtin käytännöllisiä tulkkirjoja*, sen viidentenä osana. Kustantajan kotipaikaksi oli painettu Helsinki ja New-York.

Tulkin luvut kuvaavat laajasti arkielämää: esim. ollaan *Lääkärillä ja apteekissa* – With a Physician and in a Chemist’s shop, jossa jaksossa on esimerkki *Minä en oikein tiedä mikä minua waiwaa*. Kolmannessa sarakkeessa on otsikon ääntöohje U’id e fizish’n änd in e kim’mits shopp, vaikka tekijä sanoo alkulauseessa:

Mutta kuitenkin on mahdotonta kirjoittamalla selittää tarkoin, miten kirjaimet ja sanat owat oikein äännettävät, ja sen tähden on lukijan wain oman korwakuulonsa ja toisen suullisen ohjauksen mukaan totuteltawa oikeaan ääntämiseen.

Sanontaosion jälkeen on sanasto *kaswoista korwiin ja näiwetystaudista pyörtymykseen*.

Cajander toimi vuosina 1886–1909 kieltenopettajana Antellska samskolanissa Mikkelissä ja myös kaupungin suomenkielisessä tyttökoulussa ja yhteiskoulussa. Sitten hän oli opettajana muualla maassa. Jo 1900 ”lektorn, fröken” Ellen Cajander antoi ranskan, saksan, englannin ja venäjän yksityistunteja Helsingissä Hallituskatu 15:ssä (Hufvudstadsbladet 30.5.1900). Hän oli laatinut myös *Uuden suomalais-venäläisen tulkin* (1899, seitsemäs painos 1916) ja *Uuden ruotsalais-suomalais-venäläisen sanakirjan* (1900).

3.2 Suomalais-englantilainen tulkki 1902

Vuonna 1902 ilmestyi Agnes Renforsin (o.s. Castrén, 1869–1947) toimittama *Suomalais-englantilainen tulkki*, jossa lajityypin mukaan on ensin lyhyt johdatus englannin kielen ääntämiseen.

50-sivuinen *Sanaluettelo* on ryhmitelty 22 aihepiiriin: mm. *Maat ja kansat, Ihmisruumis y. m., Sielun ominaisuuksia, Ruokaa, juomaa y. m., Varsinaiset laskusanat, Urheilusanoja ja Verbejä*. Poikkeuksellisen laaja (yli 140 sivua) on *Keskustelua*-jakso, joka alkaa *Matkustuksesta laivalla* päätyen yleisiin puhetapoihin. Välillä käydään *Poliisivirastossa, Lääkärillä, Räätilällä, Suutarilla ja Kellosepällä* ja opetellaan *Paheksimisen ja vihan osoituksia* (Hyi! Häpiä toki!). Kielioppi on suppea, 25-sivuinen. Noin 40-sivuisessa sanakirjaosassa on 1 850 hakusanaa. Vuonna 1901 Renfors oli julkaissut omakustanteen *Englantilaisia ja suomalaisia vuoropuheluita ja sanasto*, joka oli tarkoitettu urheilijoiden käyttöön!

3.3 Suomalais-englantilainen tulkki siirtolaisia varten 1902

Vuonna 1902 ilmestyi myös Yrjö Weilin (1875–1930, kirjailijanimi Yrjö Weijola) kustantamana suppea, anonyymi *Suomalais-englantilainen tulkki siirtolaisia varten*. Kansalliskirjaston *Fennicassa* kirjan tekijäksi mainitaan Matti Pennanen. Alkusanasessa tulkin sanotaan olevan ylipainos suomalais-englantilaisesta siirtolaistulkista. Kirjasessa

esitellään siirtolaisille englantia mm. seuraavin otsikoin: *Yli Valtameren – Tulo – Ajuri – Raitiotie – Kahvila ... Hotelli; Kokohoidot; Asunnot* ym.

Maisteri Matti Pennanen (1869–1937), joka oli syntynyt Kesälähdellä, osallistui innokkaasti kansanvalistustyöhön, toimi liikealalla ja asianajajana Viipurissa. Hän on jäänyt historiaan myös siksi, että hän julkaisi vuonna 1903 *Luettelon Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunouskokoelmista* ja omakustanteen *Karjalan talonpoikien oikeustais-telu – Suojärven talonpoikain oikeus* (Lauri Pelkosen toimittamassa *Suojärven historiassa* Pennanen mainitaan monessa kohdin). Pennanen lyhyissä nekrologeissa ei puhuta mitään tulkista.

Kirjalla oli menekkiä, koska jo samana vuonna ilmestyi lisäpainos ja 1903–07 vielä uusia painoksia. Vuonna 1907 teos ilmestyi nimellä *Suomalais-englantilainen tulkki ynnä Amerikan opas Siirtolaisia varten*. Varsinaista tulkkiosuutta on kaikissa painoksissa 24 sivua. Vuodesta 1902 lähtien oppaassa esiteltiin mm. siirtolaislaki, kerrottiin amerikkasuomalaisten työpaikoista, elinoloista ja seurakunnista sekä annettiin käytännön neuvoja Amerikkaan matkustaville. Vuoden 1907 painoksen takakannessa kustantaja mainosti Erkki Hynnisen vetoavaa teosta *Lukemista siirtolaisille vapaaseen Amerikkaan mennessä*, jossa on mm. luvut *Loismiehestä isännäksi, Siirtolaisesta kansalaiseksi ja Tahdotko tulla miljoonamieheksi*.

3.4 Suomalais-englantilainen tulkisanakirja 1920

Amerikan-siirtolaisille maisteri Toivo Wallenius (1881–1919), joka oli toiminut Yhdysvalloissa Suomi-Opistossa opettajana 1903–06, oli laatinut *Englantilais-suomalaisen sanakirjan* (1916, Kustannusosakeyhtiö Kirja). Sen parikiksi hän toimitti *Suomalais-englantilaisen tulkisanakirjan* (1920, niin ikään Kustannusosakeyhtiö Kirja) noudattaen samaa menetelmää kuin C. G. Morén ruotsalais-englantilaisessa tulkissa (kuului sarjaan *Fritzes parlörlexika*). Sanakirjassa on sanakirjaosuutta 262 sivua ja hakusanoja yli 18 000. Walleniuksen sanakirjan erikoisuus ovat 68 artikkeliin liitetyt sanonnat, esim. artikkeliin *lääkäri* sentyypiset sanonnat kuin *minua kuvottaa* – I feel sick ja *kovia tuskia* – violent pains; hakusanassa *parturi* taas on kymmenen aihepiirisanontaa, esim. idiomista *haluaisin ajattaa partani* – I wish to be shaved *arkaan ihoon* – sensitive skin. Hakusanassa *rautatie* on runsas kahden sivun sanontaesimerkistö väliotsikoin *Hotellista asemalle* – *Matkalla* – *Asemalta hotelliin*. Hakusanassa *ruokalista* on yli 30 ruoka-ainetta ja -lajia. Tekijän omasta harrastuksesta kertonee, että šakkisanastoa on lähes aukeama (hakusana poikkeuksellisesti muodossa *sakki*). Kirjassa on vielä runsaan 12 sivun erisnimihakemisto (lähes 700 pohjoisamerikkalaista nimeä ääntöohjeineen).

Wallenius oli *Helsingin Kaiun* päätoimittajana 1906–11 ja historian ja suomen kielen opettajana Helsingin suomalaisessa tyttökoulussa 1908–18. Hän myös suomensi romaanuja, näytelmiä ja oopperoitakin englannista. Käännöshistorian kuriositeettina mainittakoon, että irlantilaisen kirjailijan John Syngen näytelmä *The Playboy of the Western World* (1907) sai Walleniuksen suomentamana hauskan nimen *Läntisrannan kisapoika*.

3.5 Suomi–englanti-tulkki 1948

Siirtolaisuus Yhdysvaltoihin vilkastui 1940-luvun lopulla, ja niinpä turkulainen Suomen Tietokirja julkaisi vuonna 1948 H. Ekmanin laatiman *Suomi-englanti tulkin*. Sen alanimike on poikkeuksellisen pitkä: *Käytännöllinen kieliopas aloittelijoille, jonka avulla voitte ilman opettajaa ja ennako-opiskelua vaivattomasti puhua englantia. Matkailijoille, merimiehille, siirtolaisille ja opiskelijoille hyödyllinen opas, johon on lisätty Siirtolaisen opas valtameren takaisin maihin sisältäen tietoa tärkeimmistä siirtolaismaista, m.m. Australiasta, Etelä-Amerikasta ja Kanadasta*. Kirjasessa on puolentuhatta sanontaa, tyyppiä *Haluaisin antaa nämä vaatteet pestäväksi. – I want these things washed. – Ai vuont thiis fings vuoscht*. Sanaluetteloina esitetään peruslukuja, värejä ja erilaisia määräyksiä. Lopuksi on kymmensivuinen *Siirtolaisen opas*. Ekmanin kirjasesta ilmestyi korjattu painos 1952.

4. Suomessa julkaistut suomalais-englantilaiset sanakirjat

4.1 Suomalais-englantilainen sanakirja 1904

Vuonna 1903 oli ilmestynyt merikapteeni Otto Th. Dufvan³ laatima *Englantilais-suomalainen sanakirja*, jonka jälkeen Rauman kirjapaino-osakeyhtiö aloitti *Suomalais-englantilaisen sanakirjan* toimitustyön. Dufvalla ei kuitenkaan ollut aikaa saattaa hanketta päätökseen, ja niin kustantaja värväsi sanakirjatyöhön useampia henkilöitä, joista alkulauseessa mainitaan vain Rauman merikoulun englannin kielen opettaja, merikapteeni F. H. (Frans Herman) Tackow (1866–1906). Kirjassa on 240 sivua ja hakusanoja yli 10 000. Englannin sanojen ja sanontojenkin ääntöohjeet annetaan tyyliin *jälleen* again (egein) ja *jälleennäkeminen* meeting again after a separation (miitingigein after e separeitshun). Aina sivulle 70 asti merkittiin myös englannin sanojen tavutus, esim. *systematical* (sys-te-mat-i-cal). Kustantajat (monikossa) luonnehtivat teostaan:

Englannin kieleen tutustuminen käy nyt helpoksi ei ainoastaan meri- ja oppikoulujen oppilaille, vaan kaikille joiden tulee tutustua tähän yleismaailmalliseen kieleen. M. m. siirtolaisille on siis tämä suositeltava.

Merisanasto oli entisinä aikoina niin tärkeätä, että jo 1863 ilmestyi everstiluutnantti ja ritari Albin Stjerncreutzin laatima selittävä monikielinen *Suomalainen Meri-sanakirja* (SKS; 2. p. 1982), jossa yhtenä vastinkielenä on englanti.

³ Internetissä olevan tiedon (<http://suku.genealogia.fi/archive/index.php/t-903.html>; luettu 4.8.2012) mukaan Otto Theodor Dufva oli syntynyt 1875 ja katosi laivoineen Punaisellaamerellä 1900-luvun alussa.

4.2 Suomalais-englantilainen pienoissanakirja 1932

Pitkän uran leksikografina luonut Aino Wuolle (1905–92) laati ensimmäisenä sanakirjaan *Suomalais-englantilaisen pienoissanakirjan* (1932, WSOY; koko vain 5,5 x 7,5 cm). Tekstisivuja on 321 ja teksti lähes petiittiä. Kirjasta ilmestyi vielä yhdeksäs painos 1958. Sanakirjassa ei ole alkulauseita eikä käyttöohjeita, mutta kannessa kerrotaan hakusana-määräksi 12 000. Artikkelit ovat lakonisia tyyliin

olla be; (*olemassa*) exist; (*omistaa*) have,

mutta toisaalta *päivä*-artikkelissa on sanonnat *päivällä*, *kerran päivässä*, *hyvää päivää*, *toissa päivänä* ym. Pienoissanakirjan idea oli kansainvälinen, sillä maailmalla oli julkaistu minisanakirjoja, tunnetuimpina Langenscheidtin lilliputtisanakirjat (*Langenscheidts Lilliputwörterbücher* ja *Miniaturlwörterbücher*). Vuonna 1933 ilmestyi edelleen Wuolteen laatimana parikki *Englantilais-suomalainen pienoissanakirja*. Siitä julkaistiin kymmenes painos vielä 1961.

4.3 Suomalais-englantilainen sanakirja 1940

Aino Wuolle laati *Suomalais-englantilaisen sanakirjan* 1940. Esitystavaltaan tiivis sanakirja on käsisanakirjakokoa; siinä on 23 000 hakusanaa. Sanakirjan päälähteiksi Wuolle ilmoitti Alanteen sanakirjan, Knut Cannelinin *Suomalais-ruotsalaisen sanakirjan* viidennen painoksen (1938) ja Pekka Kataran *Suomalais-saksalaisen sanakirjan* toisen painoksen (1939). Wuolle sanoi sisällyttäneensä sanakirjaan ”runsaasti nykytarkeätä sanastoä”; hän oli itse sanastanut lehtiä. Niin ikään sanakirjassa oli tavallisinta oppi- ja ammattisanastoa, ja erityisesti kauppakielen sanoja oli otettu mukaan. Wuolle pitäytyi pieni- ja keskikokoisissa sanakirjoissa eikä koskaan laatinut suurempia sanakirjoja, mutta hänen keskikokoiset sanakirjansa saavuttivat yhä uusina painoksina klassisen aseman. Aino Wuolle ei ollut varsinainen koulunopettaja, vaan hän toimi englannin opettajana Suomen Lähetysseuran opistossa 1946–60 ja Helsingin Evankelisessa Kansankorkeakoulussa 1952–69.

4.4 Suomalais-englantilainen sanakirja 1956

Kun Severi Alanne oli vuonna 1949 jäänyt eläkkeelle, hän päätti ryhtyä nykyaikaistamaan 30 vuotta aikaisemmin ilmestynyttä *Suomalais-englantilaista sanakirjaansa* ja palasi Suomeen vuonna 1951. Niin ilmestyi vuonna 1956 uusi *Suomalais-englantilainen sanakirja* (WSOY); tekijä käytti nyt nimimuotoa V. S. Alanne. Uuden edition alkulauseessa Alanne kertoi, että hän luuli selviytyvänsä uudistamisesta parissa kolmessa vuodessa. Mutta suomen kieli oli ”huikkeasti kehittynyt”: kieleen oli tullut runsaasti uusia sanoja; toisaalta taas monet ensimmäisen laitoksen sanontatavoista olivat vanhentuneet. Alkuperäistä käsikirjoitusta oli vielä supistettavakin, missä tekijän apuna oli nuori suomen kielen tuntija, fil. kand. (myöhempi professori) Terho Itkonen, jonka avulla sanakirjan suomenkielinen puoli oli ”täysin nykyaikaistettu”. Taulukossa vertaillaan *talous*-alkuisten yhdyssanojen edustuvuutta Alanteen sanakirjan uudessa ja vanhassa laitoksessa. Vanhassa sanakirjassa

on erikoinen käytäntö: jo artikkelissa *talous-* luetellaan muutamia yhdyssanoja (*-tavara(t)*, *-vaaka* ja *-askareet*; taulukossa ne ovat omalla aakkospaikallaan).

Alanne 1956	Alanne 1919
talousapulainen	-
talousarvio	-
talousarvioehdotus	-
talousarvioesitys	-
talousasia	-
talousaskareet	=
talouselämä	-
talusesine	=
taloushallinto	-
taloushiili	-
taloushommat	=
taloushuolet	=
talousjärjestelmä	-
talouskalu	=
talouskapine	=
-	talouskirja
talouskoulu	=
talouskriisi	-
talouskunta	-
-	talouslaki
talousmaantiede	-
talusmies	-
talousneuvosto	-
talousohjelma	-
talusoikeudellinen	-
talusolot	-
talusopetus	-
-	talusoppi
talusosasto	=
taluspolitiikka	-
taluspula	-
taluspäällikkö	-
talusrahat	=
talusseura	=
talussuunnitelma	-
-	taloustarpeet
taloustarvikkeet	-
-	taloustavarat
taloustiede	=
taloustieteellinen	=
taloustieteilijä	-
taloustoimet	=
talustyö	-
talusupseeri	-
talusvaaka	=
talusvuosi	-

Alanteen *Suomalais-englantilaisen sanakirjan* vuoden 1956 laitoksessa *talous*-alkuisia yhdyssanoja on 41, vuoden 1919 laitoksessa niitä oli 19. Vuonna 1956 oli 27 sellaista *talous*-alkuisia sanaa, joita ei ole vuoden 1919 editiossa. Vain viisi vuoden 1919 hakusanaa on jätetty pois 1956 uudistetusta laitoksesta. Seuraavassa suursanakirjassa, vuonna 1984 ilmestyneessä Raija Hurmeen, Riitta-Leena Malinin ja Olli Syväoan *Uudessa suomi-englanti-suursanakirjassa* on *talous*-yhdyssanojen määrä kasvanut jo 70:een. Syykin on selvä: 1910-luvulla taloussanoista suurin osa liittyi lähinnä yksityisen ihmisen ”huusholliin”, mutta toisen maailmansodan jälkeen talous sai huomattavan yhteiskunnallisen merkityksen, joka on vain kasvanut globaalistumisen myötä. Uusimmassa *Suomi-englanti-suursanakirjassa* (2012) *talous*-alkuisia hakusanoja on jo 107.

Päivitetyn, vuoden 1956 sanakirjan englanninkielisen puolen tarkasti dosentti (myöhempi professori) Tauno Mustanoja. Kirjan suojapaperissa mainostettiin, että sanakirjassa oli 130 000 hakusanaa ja lausepartta: mukaan oli otettu suomen kielen uusimmatkin sanat, erityisesti tieteen ja tekniikan aloilta. Korostettiin myös, että tekijä oli kiinnittänyt huomiota Englannissa ja Amerikassa käytetyn englannin eroihin. Alussa olikin kaksisivuinen katsaus *Eroavaisuuksia Amerikassa ja Englannissa vallitsevan englanninkielen välillä* (hakusanastossa *englanninkieli* on kyllä huollettu asuun *englannin kieli*). *Suomalais-englantilainen sanakirja* sai kolmannesta (muuttamattomasta) painoksesta lähtien nimen *Suomalais-englantilainen suursanakirja* (englanniksi *Finnish-English general dictionary*) kustantajan yhtenäistettyä suurten sanakirjojen nimekkeet. Aivan samoin kuin Alanteen ensimmäinen sanakirja oli käytössä neljä vuosikymmentä, myös uudistettua laitosta käytettiin pitkään, kolme vuosikymmentä, sillä siitä otettiin vielä kuudes, muuttamaton lisäpainos 1982.

Vaikka suomen sanasto oli paljon muuttunut neljässä vuosikymmenessä, monet esimerkit osoittautuivat niin ikikestäviksi, että ne otettiin sellaisinaan päivitykseen. Niinpä esim. artikkelissa *tuntea* on seuraavat yhteiset esimerkit; yhtäläisyysmerkki = osoittaa, että sanonta on sellaisenaan vuoden 1956 editiossa. Mukaan on otettu noin puolet artikkelin sanonnoista:

Alanne 1919	Alanne 1956	Muutos
tuntea jotakin elävästi	=	
tunne itsesi	tunne itsesi!	huutomerkki lisätty
tunnen painosta, että se on lyijyä		
tunnen tulevani sairaaksi	=	
tunnetteko te toisenne	tunnetteko (te) toisenne?	pronomini pantu sulkeisiin ja lisätty kysymysmerkki
tunsin selvästi, että ..	=	
tunsin hänet heti	=	
tuntea halua johonkin, tuntea jonkin halua	tuntea halua jhnk, jnk ha-lua	pronominit lyhennetty
en tunne siihen mitään halua	=	

tuntea helpotusta	=	
tuntea [aineensa] hyvin	=	
tuntea häpeää	=	
ihminen tuntee häpeää	=	
tuntea iloa	=	
tuntea inhoa jotakuta (l. jotakin) kohtaan	tuntea inhoa jkta, jtk kohtaan	pronominit lyhennetty
tuntea itsensä loukatuksi	=	
tuntea itsensä nolatuksi	=	
tuntea itsensä onnelliseksi	=	
tuntea itsensä vieraaksi	=	
tuntea itsensä [kyllin] voimakkaaksi (l. väkeväksi)	tuntea itsensä [kyllin] voimakkaaksi, väkeväksi	kaarisulut jätetty pois
tuntea joku (l. jokin) jostakin	t. jk, jkin jstk	pronominit lyhennetty
tunnen hänet käynnistään	=	
tunnen sen selityksistä	=	
tunsin hänet heti äänestä	=	
tuntea katumusta jostakin	tuntea katumusta jstk	pronomini lyhennetty
tuntea kiintymystä jotakin kohtaan	tuntea kiintymystä jkta kohtaan	pronomini lyhennetty
tuntea kuin sormensa	tuntea jkin kuin viisi sor- meaan	muutettu
tuntea kylmää ruumiissaan	-	poistettu
tuntea luottamusta jotakin kohtaan	=	

Muutokset esimerkeissä ovat hyvin vähäiset. Vain yksi vanhoista esimerkeistä (*tuntea kylmää ruumiissaan*) on uudesta laitoksesta jätetty pois. Suuressa sanakirjassa tietysti pienetkin tilansäästöt kertautuvat, mutta toisaalta voi kysyä, onko alkuperäinen esimerkki *tuntea joku (l. jokin) jostakin* enää yhtä selvä lyhennettynä muotoon *t. jk, jkin jstk*.

Alanteen sanakirja oli merkittävä hanke myös kierrätyksen kannalta. Kun Yhdysvalloissa julkaistuun sanakirjan ensimmäiseen painokseen oli käytetty Suomessa laadittujen suomalais-ruotsalaisen ja suomalais-saksalaisen sanakirjan aineistoja ja kun taas Alanteen sanakirjaa käytettiin myöhemmin suomalais-muunkielisten sanakirjojen lähteenä, aineistoa palautui suomalaisiin sanakirjoihin. Aikaisempien sanakirjojen hyödyntäminen uusia sanakirjoja laadittaessa on toki normaalia.

4.5 Suomalais-englantilainen sanakirja 1957

Alanteen sanakirjan uusimisaikaan oli tekeillä myös toinen, keskikokoinen sanakirja, nimittäin jo seuraavana vuonna 1957 ilmestyi P. E. Halmeen laatima *Suomalais-englantilainen sanakirja* (SKS). Tässä esitystavaltaan tiiviissä, 632-sivuisessa teoksessa on 45 000 hakusanaa. Alla *pohja*-alkuisia hakusanoja:

pohja kerros	ground floor; basement; geol. substratum
-kosteus	ground moisture
-koulu	primary school
-lainen	Ostrobothnian
-lasti	ballast
-lauta	bottom board
-leveys	width at the bottom, bottom width
-levy	bottom t. bed plate
-llinen	(kengän, s.) loose sole
-maali	priming, ground-colour, filler, grounding
-nahka	sole leather

Laajemmissa artikkeleissa Halme on korvannut hakusanan merkillä ~, joka tarkoittaa hakusanan perusmuotoa. Niinpä sanakirjan käyttäjän pitää tietää, mitä tarkoittaa artikkelissa *pohjoinen* merkintä ~ *menevät junat* [= *pohjoiseen menevät junat*]. P. E. (Paavo Einari) Halme (1906–95) oli valantehnyt kielenkääntäjä kielinään suomi, ruotsi ja englanti. Käännöksissä hänen erikoisalojaan olivat laivaukset ja meriliikenne (sanakirjassa onkin 14 *laivaus*-alkuista yhdyssanaa). Kustantajalle lähetettyjen kirjeiden mukaan Halme olisi ollut töissä matkatoimisto Areal Lahden-konttorissa. Hänellä oli Lahdessa myös käännöstoimisto, joka mainosti teknillisiä käännöksiä ja sanoi hoitavansa myös asiakkaiden viisumiasiat. Arvioinnissaan professori Irma Rantavaara (jota tekijä kiittää alkusanoissa kannustuksesta) kirjoitti, että teos ei saisi puuttua ainakaan liikkeiden kirjeenvaihtajien työpöydän läheisyydestä (*Uusi Suomi* 26.1.1958).

4.6 Uusi suomi–englanti-suursanakirja 1984

Alanteen *Suomalais-englantilaisesta suursanakirjasta* oli otettu uusi (muuttamaton) painos vielä 1982, neljännesvuosisata ensimmäisen painoksen jälkeen. Oli kuitenkin ymmärrettävää, että sanakirja ei enää vastannut ajan vaatimuksia. Niinpä Raija Hurme, Riitta-Lee-na Malin ja Olli Syväoja olivat jo aikaisemmin ryhtyneet laatimaan *Uutta suomi-englanti-suursanakirjaa* (WSOY), joka ilmestyi vuonna 1984. Kirjan suojapäälliseen kustantaja muotoili hakusanojen määrän: ”Noin 160 000 hakusanaa ja sanontaa.”

Varsinaisia hakusanoja peräti 1 446-sivuisessa teoksessa on 123 000; sanontojen määräksi jää näin ollen 37 000. Sanakirjassa on kahdeksan sivun yksityiskohtaiset käyttöohjeet, kuuden sivun lyhenneluettelo, jossa lyhenteet on selitetty suomeksi ja englanniksi. Englannin kielen osuuden olivat tarkastaneet Peter Whitby ja Ellen Valle. Koska suuret

sanakirjat ovat pitkäaikaisia ja työläitä toimitettavia, niistä otetaan vuosien mittaan muutattamattomia painoksia tai saatetaan tehdä joitain pieniä, taittoa siirtämättömiä korjauksia. *Uudesta suomi-englanti-suursanakirjasta* otettiin muuttamaton – 15. – painos vielä 2006.

V. S. Alanne perusteli sanakirjan uuden laitoksen (1956) tarvetta paitsi suomen kielen kehityksellä myös tekniikan ja kaupan sanaston lisäämisen vuoksi. Raija Hurme, Riitta-Leena Malin ja Olli Syväoja taas korostivat, että nopean yhteiskunnallisen ja teknisen kehityksen aiheuttama kielen muuttuminen ja uuden sanaston syntyminen olivat tehneet tarpeelliseksi uuden sanakirjan. Suomalais-englantilaisessa sanakirjassa tämä merkitsee myös englannin kielen kehityksen ja muutosten huomioon ottamista. Suomen kielen sanaston ajantasaisuus ja tuoreus olivat keskeisiä tavoitteita: sanakirjatyössä käytettiin paitsi jo ilmestynyttä *Nykysuomen sanakirjaa* myös tekeillä olevan *Nykysuomen perussanakirjan* (= *Suomen kielen perussanakirjan*) käsikirjoitusta.

4.7 Suomi-englanti-käsisanakirja 1987

Isosta *Uudesta suomi-englanti-suursanakirjastaan* tekijät supistivat *Suomi/englanti-käsisanakirjan* (1987, WSOY). Kirjassa on sanakirjaosuutta 794 sivua ja silti 80 000 hakusanaa. Supistussuhdetta kuvaa, että esim. 20 *seinä*-alkuista yhdyssanaa tai johdosta on käsisanakirjassa keskitetty 14 hakusanaan. Samalla tavoin esimerkkejä on karsittu. Käsisanakirjasta ilmestyi vielä toinen painos 1996. Kustantaja suunnitteli tuottavansa suursanakirjojen ja opiskelusanakirjojen väliin oman käsisanakirjojen luokan, mutta hanke toteutui vain englannissa ja vain suomi-englanti-suunnassa.

4.8 Suomi-englanti-opiskelusanakirja 1989

Raija Hurme, Riitta-Leena Malin ja Olli Syväoja toimittivat ”kaikille englannin kielen käyttäjille ja harrastajille” *Suomi-englanti-opiskelusanakirjan* (1989, WSOY), jossa on 62 000 hakusanaa. Alkulauseessa tekijät korostavat, että hakusanastoon on otettu myös keskeisten erikoisalojen sanastoa (atk, tekniikka, luonnontieteet), runsaasti sanontoja ja arkikielen ilmauksia.

4.9 Suomi-englanti-suomi-sanakirja 1989

Ilkka Rekiaron ja Douglas Robinsonin laatima *Suomi-englanti-suomi-sanakirja* (Gummerus) ilmestyi 1989. Vuonna 2005 ilmestyneessä neljännessä, laajennetussa ja uudistetussa 1 506-sivuisessa laitoksessa on suomi-englanti- ja englanti-suomi-puolessa yli 67 000 hakusanaa. Kirja on tarkoitettu suomea äidinkielenään puhuville ”perustason englannin opiskelijoille”. Alkusanoissa korostetaan sanakirjan amerikanenglantilaista aineistoa; jopa ääntöohjeet ovat amerikanenglannin mukaiset. Artikkelit ovat lyhyitä, ja idiomeja on omina hakusanoinaan, esim. *hullua hurskaammaksi*: *tästä ei tule hullua hurskaammaksi* 'I can't make heads or tails out of this', *hulluja ei kynnetä eikä kylvetä* 'there's a sucker born every minute' ja *hävitätä kuin pieru Saharaan* 'disappear like a fart in the wind'.

4.10 Suomi–englanti–suomi-sanakirja 2000

Raija Hurme, Maritta Pesonen ja Olli Syvänoja toimittivat vuonna 2000 *Suomi–englanti–suomi-sanakirjan* (WSOY), jossa suomi–englanti-puolella on 63 000 ja englanti–suomi-puolella 59 900 hakusanaa ja sanontaa. Laitoksesta on ilmestynyt 13. p. 2008. Vuonna 2005 ilmestyneeseen 8. painokseen lisättiin Helsingin yliopiston Englannin kielen vaihtelun ja muutoksen tutkimusyksikön jäsenten toimittama katsaus *Englanti – maailmankieli* ja Maritta Pesonen laatima tiivistelmä *Englannin kielen kielioppia*.

4.11 Suomi–englanti-suursanakirja 2012

Vuonna 1984 julkaistusta Raija Hurmeen, Riitta-Leena Malinin ja Olli Syväojan laatimasta *Uudesta suomi–englanti-suursanakirjasta* oli siis ilmestynyt 15., muuttamaton painos 2006. Oli käynyt selväksi, että kaksi vuosikymmentä käytetty sanakirja vaatisi päivitystä. Kustantaja WSOY päättikin laadituttaa kokonaan uuden *Suomi–englanti-suursanakirjan*.⁴ Työryhmään kuuluivat leksikografit Olli Syväoja, Kaarina Turtia ja Sini Sovijärvi sekä avustavat leksikografit Marjut Karasmaa-Donovan ja Jukka Keränen (myös teoksen toimittaja). Alusta alkaen mukana oli myös syntyperäinen englanninpuhuja John Calton, jonka tehtävänä oli ennen kaikkea esimerkkien englanninkielisten käännösten idiomaattisuuden varmistaminen. Sanakirjassa on pää- ja alihakusanoja yhteensä 103 000 ja esimerkkejä saman verran; sivuja kirjassa on 1 690. Yhtiöjärjestelyjen jälkeen uusi kustantaja on Sanoma Pro Oy.

Kursorisesti katsottuna uudessa sanakirjassa ovat hakusanoina tuoreetkin suomen kielen sanat, esim. *kehysbudjetti* 'budget within the spending limits' ja *stressitesti* 'stress test'.⁵ Sanakirjassa pitää kattavan yleissanaston lisäksi olla myös keskeinen erikoissanasto, niin kuin uutuuden alkusanoissa todetaan. Niissä myös sanotaan, että sanakirjassa on erityistä huomiota kiinnitetty englanninkielisten käännösten idiomaattisuuteen, mistä esimerkkinä olkoon *mennä*-verbi.

Uudessa suomi–englanti-suursanakirjassa (1984) oli kahdentasoisia sanontoja: kursii-villa ja puolilihavalla merkittyjä; lisäksi esimerkistöissä operoitiin sulkumerkeillä, niin että lukijan on monesti vaikea hahmottaa kokonaisuutta. Uudessa *Suomi–englanti-suursanakirjassa* (2012) esitystekniikkaa on selkeytetty, niin että sanonnat on merkitty puolilihavalla kursii-villa; lähes kaikki idiomit ovat uusia. Vanhassa sanakirjassa ei *mennä*-verbin merkityksiä ollut numeroitu, uudessa kirjassa merkityksiä on kuusi.

4 Sanakirja ilmestyi heinäkuussa 2012.

5 Vanhan vitsin mukaan muuan amerikkalainen ihasteli englannin ja suomen läheisyyttä, kun *revolver sheriff* on suomeksi *revolverisheriffi*.

5. Varhaisten suomalais-englantilaisien sanakirjojen hakusanastojen vertailua

Jokainen sanakirja on itsenäinen kokonaisuutensa, vaikka sen luomiseen olisi käytetty muitakin sanakirjoja. Hakusanastoja voi havainnollistuksen vuoksi vertailla. Lähtökohdiana on suurin sanakirja, Alanteen *Suomalais-englantilainen sanakirja* (1919), vaikka se onkin toiseksi myöhäisin tarkastelluista sanakirjoista. Siitä käy ilmi silloisen suomenkielisen sanaston laajuus, ja se osoittaa sanaston kirjon. Varsinkin tulkisanakirjat ovat hakusanastoltaan suppeita.

Vuosiluvut viittaavat seuraaviin sanakirjoihin:

1919 – Alanne: *Suomalais-englantilainen sanakirja*

1888 – Grönlund: *Siirtolaisen tulkki*

1895 – *Suomalais-englantilainen sanakirja*

1904 – Dufva: *Suomalais-englantilainen sanakirja*

1908 – *Suomalais-englantilainen sanakirja ja lauseoppi*

1910 – Rekonen: *Suomalais-englantilainen taskusanakirja*

1910- – *Suomalais-englantilainen sanakirja osoituksilla miten Suomen kielellä englantilaiset sanat ovat lausuttavat*

1916 – Arminen ja Aaltio: *Suomalais-englantilainen sanakirja*

1920 – Wallenius: *Suomalais-englantilainen sanakirja*

Vain Dufvan ja Walleniuksen sanakirjat ilmestyivät Suomessa, muut seitsemän julkaistiin Yhdysvalloissa. Yhtäläisyysmerkki = osoittaa, että Alanteen sana esiintyy sanakirjassa samanmuotoisena, yhdysmerkki - taas, että sanaa ei sanakirjassa esiinny. Lähinnä sananmuotoihin ja merkityksiin liittyvät viitteet selitetään taulukon jälkeen.

1919	1888	1895	1904	1908	1910	1910-	1916	1920	Yht.
leski	-	=	-	-	=	-	=	=	4
leski-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
leskikassa	-	= ¹	-	-	-	-	=	-	2
leskikeisarinna	-	-	-	-	-	-	-	-	-
leskikuningatar	-	-	-	-	-	-	-	-	1
leskimies	-	=	=	=	-	=	=	=	5
leskirouva	-	=	-	-	-	-	=	-	2
leskiset: olla leskisillä	-	-	-	-	-	-	= ²	-	1
leskivaimo	-	=	=	=	-	=	-	-	4
lesti	=	= ³	=	=	=	=	=	=	8
lestintekijä	-	-	-	-	-	-	-	-	-
lestipussi	-	-	-	-	-	-	=	-	1
lestyjauhot	-	-	-	-	-	-	-	-	-
lestä	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	letike ⁴	-	-	-	-	-	-	1
letittää	-	= ⁵	-	-	=	-	-	-	2
-	-	letka ⁶	-	-	-	-	-	-	1
letkahdus	-	-	-	-	-	-	=	-	1
letkahduttaa	-	-	-	-	-	-	-	-	-
letkahtaa	-	= ⁵	-	-	-	-	= ⁵	-	2

1919	1888	1895	1904	1908	1910	1910-	1916	1920	Yht.
leventyä	-	= ⁵	-	-	-	-	-	-	1
leventäminen	-	-	-	-	-	-	-	-	-
leventää	-	= ⁵	-	-	=	-	= ⁵	=	4
levetä	-	= ⁵	-	-	=	-	= ⁵	=	4
leveys	-	=	-	-	=	-	=	=	4
-	-	leveysala	-	-	-	-	-	-	1
leveysaste	-	-	=	=	-	=	=	=	5
leveyspiiri	-	-	-	-	-	-	=	-	1
leveä	-	=	=	=	=	=	=	=	7
Yht.	2	25	9	9	12	9	29	10	118

Viitteet

- 1 Muodossa *leskeinkassa*.
- 2 Muodossa *leskinen: olen leskisillä*.
- 3 Hakusanat *lesta, lesti*.
- 4 *Letike* 'tress, braid, a lock of hair'.
- 5 Hakumuotona aktiivin indikatiivin yksikön 1. persoona.
- 6 *Letka* 'whipcord' eli 'piiskansiima', ei nykymerkityksessä 'jono'. Artikkelissa sanonta *on letkassa* 'is lank (wabbling)' eli 'horjuu'.
- 7 Vain *letkauttaa*.
- 8 *Letkua* 'notkua'.
- 9 *Letkuttaa* 'dangle, rock; shake'.
- 10 *Letkuu* 'shake, totter, be wabbling' eli 'horjuminen'.
- 11 Lönnrot: *lettimato* 'binnikemast' (= heisimato).
- 12 *Letus* 'goose'.
- 13 *Letustaa: käydä letustaa*.
- 14 *Leuhake, leuhakko* 'butterfly' eli 'perhonen'.
- 15 Vain *leuhakko*.
- 16 *Leuhkana* 'tomboy, frolic girl, airling'.
- 17 Muodossa *leuhottaa, leuhotella*.
- 18 *Leukainen* yhdyssanoissa: esim. *vahvaleukainen*.
- 19 Muodossa *leukaperät*.
- 20 *Leukatilkku* 'bib' eli 'ruokalappu'.
- 21 *Leve* 'flake'.

Vuonna 1895 ilmestynyt anonyymi *Suomalais-englantilainen sanakirja* osoittautuu melko kattavaksi: siinä on näet Alanteen 62 sanasta 25 eli 40 %. Armisen ja Aaltion *Suomalais-englantilaisessa sanakirjassa* on Alanteen sanoista 29 eli peräti 46 %. Tarkastelu vahvistaa sen havaittavissa olevan tosiasian, että vuoden 1895 anonyymi ja Armisen ja Aaltion sanakirja ovat kokoisikseen poikkeuksellisen kattavia. Muissa sanakirjoissa taas on 13 sellaista sanaa, joita ei ole Alanteessa; erikoista on, että häneltä puuttuu verbi *leukailla*, joka on kyllä hänen hyödyntämässään Lönnrotin sanakirjassakin. Useimmissa vertailuissa sanakirjoissa esiintyvät sanat *leuka* ja *lesti* (kahdeksassa), *leveä* (seitsemässä), *letku* ja *leukaluu* (kuudessa), *leskimies*, *letti* ja *leveysaste* (viidessä) sekä *leski*, *leskivaimo*, *leuto*, *leventää*, *levetä* ja *leveys* (neljässä). Entä missä määrin Alanteen sanasto täsmää vuonna 1954 ilmestyneen *Nyky-suomen sanakirjan* kolmannen osan vastaavaan sanastojaksoon? *Nyky-suomen sanakirjassa* on Alanteen sanoista 48 eli 77 %.

6. Yleisiä tavoitteita ja käytänteitä suomalais-englantilaisten ja muunkielistenkin sanakirjojen laatimisessa

Kielistä riippumatta sanakirjojen laatimisessa on monia yhteisiä piirteitä. Ensiksikin hakusanastosta pyritään laatimaan mahdollisimman ajantasainen ja kattava – aina sanakirjan tarkoituksen tai kohderyhmän mukaan. Toiseksi hakusanojen vastineiksi pyritään löytämään mahdollisimman adekvaatit sanat ja ilmaukset. Kolmanneksi varmasti jokaista sanakirjaa tehtäessä hyödynnetään aikaisempia sanakirjoja.

6.1 Sanakirjojen kategoriat

Kokonsa eli formaattinsa, hakusana- ja sivumääränsä sekä esitystapansa perusteella sanakirjat voidaan ryhmitellä kategorioihin. Suomalais-muunkielisten ja muunkielis-suomalaisien yleissanakirjojen tavallisimpia kategorioita ovat laajimmasta lähtien seuraavat, osittain päällekkäisetkin kategoriat:

- (1) suursanakirja (esim. V. S. Alanteen *Suomalais-englantilainen suursanakirja*);
- (2) keskikokoinen sanakirja (vain markkinointinimike; suursanakirjan ja pienemmän sanakirjan välissä);
- (3) opiskelusanakirja (Raija Hurmeen, Riitta-Leena Malinin ja Olli Syväoan *Suomi-englanti-opiskelusanakirja*);
- (4) koululaisen sanakirja (parin sanakirjan nimessä osoittamassa kohderyhmää; jo 1915 ilmestyi Knut Cannelinin *Ruotsalais-suomalainen sanakirja*, jonka nimiösivulla oli nimekkeen alanimekkeenä *koulupainos*);
- (5) koulusanakirja (Aino Wuolteen alun perin 1940 ilmestyneen *Suomalais-englantilaisen sanakirjan*⁶ nimeke oli 1966 ilmestyneestä 10. painoksesta lähtien *Suomalais-englantilainen koulusanakirja*);
- (6) käsisanakirja (vain muutaman sanakirjan nimessä: *Suomalais-ruotsalainen käsi-sanakirja*⁷ 1889 ja *Suomi-englanti-käsisanakirja* 1987);
- (7) taskusanakirja (Aatu Rekosen *Suomalais-englantilainen taskusanakirja* 1910; Knut Cannelinin 1915 ilmestynyt *Ruotsalais-suomalainen sanakirja* sai yhdeksännestä painoksesta 1940 lähtien nimekkeen *Ruotsalais-suomalainen taskusanakirja*);

6 Aina 1960-luvulle asti kielisanakirjojen nimet olivat adjektiivisia (*Suomalais-englantilainen sanakirja*), mutta sitten otettiin käyttöön kieltä tarkoittava nimi ainakin jo 1960 ilmestyneissä ”Punaisissa sanakirjoissa” *Suomi-espanja-suomi*, *Suomi-ruotsi-suomi* ja *Suomi-saksa-suomi*. Niissä oli ensiksi suomi-vieraskieli-osio ja sen jälkeen vieraskieli-suomi-osio. Jo vuonna 1948 oli kyllä ilmestynyt Suomen Tietokirjan kustantama, H. Ekmanin laatima *Suomi-englanti-tulkki*, mutta *suomi-englanti*-tyyppinen nimeke yleistyi vasta runsas vuosikymmen myöhemmin.

7 Suomen kieleen ei termi *käsisanakirja* ole vakiintunut. Sen sijaan saksassa nimeke *Handwörterbuch* ja ruotsissa *handordbok* ovat edelleen käytössä.

- (8) pienoissanakirja (Aino Wuolteen *Suomalais-englantilainen pienoissanakirja*);
- (9) lilliputtisanakirja (koko puolet pienoissanakirjasta, esim. 33 x 47 mm; saksalainen Langenscheidts on julkaissut 1955 *Lilliput-Wörterbuch*-sarjassa myös lilliputin *Suomi-saksa*);
- (10) tulkkisanakirja (Agnes Renforsin *Suomalais-englantilainen tulkki*);
- (11) matkasanakirja tai matkailijan sanakirja (matkailijoille tarkoitettut eri kielten sanakirjat, joissa on tulkkisanakirjojen tapaan arkielämän sanastoa aihepiireittäin ja myös suppeahko, usein molemminpuolinen sanasto) ja
- (12) käyttösanakirja (muutaman sanakirjan nimessä: Heikki Särkän *Englantilais-suomalais-englantilainen yleiskielen käyttösanakirja*, englantilaiselta nimeltään *English-Finnish-English general dictionary*).

Ei ole olemassa suursanakirjan määritelmää. Kuitenkin kriteerinä on yleensä pidetty hakusanojen määrää ja sitä myötä sivumäärääkin. Suppein suursanakirja lienee Lea Lampénin *Ruotsalais-suomalainen suursanakirja* (WSOY, 1973), jossa on 70 000 hakusanaa (858 sivua) ja laajin Lauri Hirvensalon *Saksalais-suomalainen suursanakirja* (WSOY, 1975), jossa on 190 000 hakusanaa (1 592 sivua). Epiteettiä ”suur-” on käytetty myös kustantajien mainos- ja markkinointisanana. ”Sanakirjan” muuttumisesta ”suursanakirjaksi” ks. kappaletta 4.4 *Suomalais-englantilainen sanakirja* 1956. Toisaalta Helena Niemensivun ja Ekaterina Nikkilän *Suomi-venäjä-sanakirja* (WSOY, 2003) täyttäisi hyvinkin suursanakirjan kriteerit: siinä on 77 000 ”hakusanaa ja sanontaa” ja 772 sivua.

6.2 Hakusanat

6.2.1 Mistä hakusanat sanakirjaan?

Suomalais-englantilaisten ja suomalais-muunkielistenkin sanakirjojen hakusanastot kootaan monista lähteistä, monella tapaa ja useimmiten eri tapoja yhdistelemällä. Koskaan ei ole luotu sanastoa vain suoraan kirjoittamalla mieleen johtuvat hakusanat sanalippuihin tai -tiedostoihin. Tavallisimmin hakusanastoa on lähdetty suunnittelemaan jonkin aikaisemman sanakirjan sanastoa muokkaamalla, täydentämällä ja karsimalla. Sanastoa kootaan kirjoista, lehdistä, radiosta, televisiosta, netistä, ihmisten puheista, korpuksista jne.

Myös sanakirjan toimittaminen synnyttää työn aikana koko ajan uutta hakusanastoa tai ainakin täsmennyksiä, muutoksia ja täydennyksiä sanastoon. Hakusanaston luominen on vain osa sanakirjatyötä; varsinainen urakka on merkitysvastineiden etsiminen ja esimerkkien keksiminen tai niiden poimiminen teksteistä tai korpuksista. Tietotekniikan myötä isonkin hakusanaston luominen ja päivittäminen on käynyt toisaalta helpommaksi, toisaalta vaikeammaksi kuin ennen. Sanakirjan tekijä tarvitsee sekä suomalais-suomalaisia, suomalais-muunkielisiä ja muunkielis-suomalaisia sanakirjoja.

Pitkäaikaisen työn aikana tulee esiin sellaisia sanoja, jotka syystä tai toisesta ovat jääneet varsinaisesta tekstistä pois tai ovat uusia päivityksiä. Niinpä Alanteen

Suomalais-englantilaisen sanakirjan loppuun liitettyssä osiossa ovat esim. hakusanat *alus-housusillaan* 'in one's drawers' ja *noususuuntakeinottelija* (pörssissä) 'bull'. P. E. Halmeen *Suomalais-englantilaisessa sanakirjassa* taas ovat lisäyksinä mm. hakusanat *bikinit* 'Bikini (suit)' ja *sammakkomies* 'frog-man'.

6.2.2 Hakusanaston kattavuus

Olipa hakusanojen määrä 100 000 tai 20 000, tekijät pyrkivät valitsemaan mahdollisimman kattavan sanaston. Kattavuudella tarkoitetaan sitä, että hakusanastossa ovat mukana kaikki yleiskielen tavallisimmat sanat. Isoihin sanakirjoihin pyritään ottamaan harvinaisempiakin sanoja ja usein myös erikoisalojen keskeisintä sanastoa. Sanojen tavallisuus varmistetaan esiintymätiheydestä eli frekvenssistä, jota voidaan selvittää monin tavoin, mm. lehtien tekstiarkistoista. Ryhmätarkistuksella varmistetaan, että esim. kaikki kuu-kausien nimet ovat todellakin tulossa kirjaan. Niin ikään voidaan tarkistaa, missä määrin esim. *pieni*-alkuisia vastaavat *suuri*-alkuiset hakusanat otetaan mukaan. Tärkeintä sanakirjan käyttäjän – ja tekijöidenkin – kannalta on kuitenkin se, että kirjan hakusanasto ja esitystapa ovat johdonmukaiset.

6.2.3 Hakusanaston ajantasaisuus

Sanakirjan tekijöiden pyrkimyksenä on ajantasainen sanasto, ts. että kielen uusimmatkin sanat ja sanonnat tai vanhojen sanojen uudet merkitykset olisivat mukana. Sanau- tuuksien mukaan ottaminen on markkinoinnin ja myynnin kannalta tärkeätä tavoitelta- essa ja mainostettaessa sanakirjan tuoreutta. Useimmat neologismit vakiintuvatkin, mutta monet sanat jäävät päiväperhoiksi ja alkavat tuntua paitsi vanhentuneilta myös koomisil- ta. Toisaalta uudissana voidaan ottaa tarjolle. *Nyky-suomen sanakirjassa* on muutamia eh- dotettuja sanoja, mm. *arvotar* rouva ja neiti -tittleitä korvaamaan (huomautus: nyk. harv. leik.). Ilman ala- tai käyttötarkennetta ovat myös *hitiö* 'bakteeri' ja *hituolio* 'mikroskoop- pinen eliö, mikro-organismi, bakteeri'.

6.2.4 Hakusanojen esitystapa

Tilan säästämiseksi hakusanoja on varsinkin aikaisemmissa sanakirjoissa ”pilkottu”, niin että perushakusanaan merkitään pystyviiva tai kaksoispystyviiva osoittamaan sitä sanan osaa, johon muut johtimet tai päätteet liitetään. Niinpä esim. Raija Hurmeen, Riitta-Lee- na Malinin ja Olli Syväojan *Uudessa suomi-englanti-suursanakirjassa* (1984) artikkeli *kuvio*- on tällainen:

kuvio||- (*tekst*) pattern... **-ammunta** (*urh*) silhouette shooting **-arviointi** (*metsh*) survey by stands... **-hiihto** (*urh*) trick riding **-ida** pattern **-inti** patter- ning... **-kudos** (*tekst*) fancy weave **-kyntö** (*maat*) run-round... **-laulu** (*mus*) coloratur|a, -e **-llinen** patterned, figured... **-loimi** (*tekst*) flushing warp **-luistelu** (*pl*) compulsory figures.

Näin ollen samassa artikkelissa ovat niin yhdyssanat (*kuvioammunta*), verbijohdokset (*kuvioida*) kuin adjektiivijohdoksetkin (*kuviollinen*). Tällainen merkintätapa säästää tietysti tilaa, mutta lukijan ei ole aivan helppoa löytää ja hahmottaa sanoja. Senpä takia nykyään yhä useammin jokainen hakusana sijoitetaan omaksi artikkelikseen, niin kuin esim. Raija Hurmeen, Maritta Pesosen ja Olli Syväoan keskikokoisessa *Suomi-englanti-suomi-sanakirjassa* (2000):

kuvioida pattern...
kuviointi (kuviot) pattern
kuviollinen patterned
kuvioluistelu (*pl*) compulsory figures

Niin ikään tilan säästämiseksi monissa sanakirjoissa hakusana korvataan tilde-merkillä (~), poistoa osoittavalla yhdysmerkillä (-) tai esitetään vain alkukirjaimenaan. Esi-merkki Alanteen *Suomalais-englantilaisen sanakirjan* (1919) artikkelista *mennä*:

(1) ~ *asioillensa* go out one's errands, go out to do some errands.

Saman sanakirjan toisesta painoksesta (1956):

(2) *m. asioill|leen, -lensa* go out one's errands, go out to do some errands.

Raija Hurmeen, Riitta-Leena Malinin ja Olli Syväoan *Uudessa suomi-englanti-suuri-sanakirjassa* (1984) on vastaavasti esimerkki artikkelissa *men|nä*:

(3) *astiaan -ee kaksi litraa* the vessel holds two litres.

6.2.5 Englannin sanojen ääntöohjeet

Varsinkin englannin sanakirjoissa on alusta pitäen pohdittu sanojen ääntöohjeita. Englannin ääntäminen poikkeaa täysin suomen ääntämisestä, ja niin sanakirjoihin englannin sanoihin merkittiin enemmän tai vähemmän onnistuneet kansanomaiset ääntöohjeet ensimmäisistä tulkkis-sanakirjoista lähtien. Ymmärrettävää on, että englantilais-muunkielisissä sanakirjoissa annetaan hakusanojen ääntöohjeet. Varhaisissa suomalais-englantilaisissa sanakirjoissa nähtiin paljonkin vaivaa englanninkielisten vastinesanojen ääntöohjeiden esittämiseksi suomalaisittain. Ääntämisen tärkeyttä korostaa myös 1910-luvulla ilmestyneen sanakirjan nimi *Suomalais-englantilainen sanakirja osoituksilla miten Suomen kielellä englantilaiset sanat ovat lausuttavat*. Severi Alanne taas toteaa *Suomalais-englantilaisessa sanakirjassaan* (1919):

Englanninkielisten sanojen ääntämisohjeita ei tässä sanakirjassa ole voitu antaa, koska se olisi paisuttanut kirjan ko'on lähes kahdenkertaiseksi. – Jos sanakirjan käyttäjä ei ole selvillä jonkin tässä sanakirjassa esiintyvän sanan oikeasta ääntämisestä, on hänen katsottava jostakin englantilais-suomalaisesta sanakirjasta, miten kyseessä oleva sana äännetään.

Alanteen sanakirjan uudessa laitoksessa (1956) oli kirjan alussa 22-sivuinen jakso *Englannin kielen ääntämisohteita*, jonka kustantaja julkaisi myös erillisenä vihkosena. Siinä Alanne esitteli yksityiskohtaisesti englannin fonetiikkaa. Paradoksaalista on, että ohjeiden hyödyntäminen edellyttää hyvää englannin taitoa. Ohjeissa on muutamia hauskoja kommentteja, esim. *f*-äänteestä:

Umpisuomalaiselle tuottaa jonkin verran vaikeutta sellaisten sanojen kuin *five* (viisi) ja *fifty* (viisikymmentä) ääntäminen. Oikea ääntäminen on tietysti *faiv* ja *fiftifaiv*[!].

6.3 Asiantuntijat

Asiantuntijoita on käytetty paitsi sanaston valinnassa, myös vastineiden ja erikoisalojen – esim. tekniikan tai luonnontieteiden – sanaston tarkistamisessa. Esipuheessa asiantuntijat on yleensä mainittu. Yksi varhaisimmista sanakirjoista, jossa kiitetään syntyperäisiä asiantuntijoita, on Severi Alanteen *Suomalais-englantilainen sanakirja* (1919). Tekijä kiitti erityisesti Superiorin korkeakoulun englannin kielen opettajatarta Lulu J. Dickinsonia sekä lisäksi kolmea Superiorin opettajaseminaarin opettajatarta. Syntyperäisten tarkastajien käyttäminen ei tietystikään ole ongelmatonta. Superiorilaiset opettajattaretkaan eivät liene osanneet suomen kieltä. Opastettuina he saattoivat hyvinkin täsmentää vastineita, vaikka vivahteiden taju vaatii kielten erinomaista tuntemusta. Syntyperäisten kielenpuhujien käytöstä avustajina on sittemmin tullut myös sanakirjan luotettavuuden ja laadukkuuden tae. Uudessa *Suomi-englanti-suursanakirjassa* (2012) John Calton onkin mainittu tekijästössään englannin kielen asiantuntijana.

6.4 Käyttöohjeet

Tavallisesti sanakirjantekijät kertovat paitsi toimitusperiaatteistaan myös erityisesti sanakirjan esitystapaan liittyvistä seikoista. Alanteen *Suomalais-englantilaisessa sanakirjassa* (1919) on kaksi sivua käyttöohjeita seuraavista aiheista:

1. Miten voi löytää hakemansa sanan tai lausetavan (fraasin)?
2. Sanakirjassa käytettyjen lyhennysmerkkien selitykset
3. Sulkumerkkien käyttö ja
4. Yleisiä ohjeita.

Yleisissä ohjeissa Alanne tuli sivunneeksi tärkeätä asiaa, suomen ja englannin ominaislaatuja nimenomaan kääntämisen kannalta. Taulukko kuvaa kääntämismahdollisuuksia:

Suomenkielinen lause

pojan yliajaa ei ole vielä saatu kiinni

halutaan viisi halonhakkajaa

Ei käännetä näin:

the overrunner of the boy has yet not been apprehended

five choppers of wood wanted

Käännetään näin:

the man who run over the boy has yet not been apprehended

five men wanted to chop wood

leivättömyys	breadlessness	lack (t. want) of bread tai the fact that there was no bread
pistää silmään	stick into the eyes	catch a person's eye
täyttää jonkun pyyntö	fill a person's request	comply a person's request

Raija Hurmeen, Riitta-Leena Malinin ja Olli Syväoan *Uudessa suomi-englanti-suur-sanakirjassa* (1984) on lähes kahdeksan sivua käyttöohjeita, joiden pääluvut ovat *Hakusanat, Jaottelu, Sulkeet, viivat, välimerkit, Oikeinkirjoituksesta, Lyhenteet ja viitteet ja Substantiivien monikko*.

6.5 Sanakirjojen liitteet

Sanakirjoihin voi liittyä monenlaisia osioita, ja niinpä varhaisissa tulkisanakirjoissa on joskus suorastaan tietosanakirjamaisia liitteitä, mutta ennen kaikkea tietoutta Yhdysvalloista ja siirtolaisuudesta. Vakioliite on epäsäännöllisten verbien luettelo niin kuin Aino Wuolteen *Suomalais-englantilaisessa sanakirjassa* (1940), myös uudessa *Suomi-englanti-suursanakirjassa* (2012). P. E. Halmeen *Suomalais-englantilaisessa sanakirjassa* (1957) on jopa raha- ja painoyksiköiden muuntotaulukoita.

7. Noppasanakirja?

Suomalais-englantilaisia sanakirjoja on julkaistu 124 vuotta, vuodesta 1888 vuoteen 2012. Satakunta vuotta sanakirjat olivat pelkästään paperiversioita ("printtikirjoja"), mutta tietotekniikan kehittymisen myötä alettiin 1990-luvulla julkaista erityyppisiä elektronisia sanakirjoja, mm. cd-rom-sanakirjoja, sittemmin internet- eli verkkosanakirjoja.

Suomalais-englantilaiset sanakirjat ovat pysyneet samantyyppisinä yli vuosisadan ja sanakirjat yleensä satoja vuosia. Paperi- ja sähkösanakirjat elivät aluksi sillä tavoin rinnakkain, että paperisanakirjan liitteenä saatettiin julkaista vastaava elektroninen sanakirja. Joskus elektroninen sanakirja julkaistiin huomattavasti myöhemmin kuin alkuperäinen paperisanakirja. Näin "tasapainotettiin" myyntiä.

Elektronisten sanakirjojen suuri etu ovat monipuoliset ja nopeat hakumahdollisuudet, nimenomaan tekstihaku. Voi harmitella, kuinka vajaan käyttöisiksi paperisanakirjat ovat jääneet ja kuinka paljon löytymätöntä relevanttiakin tietoutta niihin kätkeytyy.

Silloin kun leksikografisesti päteviä sanakirjoja tuotetaan verkkoon, niiden voidaan katsoa vahvistavan sanakirjojen asemaa. Verkkosanakirjoja on kuitenkin arvosteltu silloin, kun sanakirjoina tarjotaan sanaluetteluita.

Elektronisuutta voidaan hyödyntää toisinpäinkin – nimittäin digitoida vanhoja sanakirjoja samalla tavoin kuin muitakin haurastuvia kirjoja. Näin sanakirjoja saadaan lähinnä tutkimuksen käyttöön, ja saattaapa jostain 1800-luvun tai 1900-luvun alun sanakirjasta löytäjä käyttökelpoinen sana vaikkapa tietotekniikan termistöön.

Ilmiselvästi sanakirjojen – myös suomalais-englantilaisten – tulevaisuus on sähköinen. Voi olettaa, että entistä isompi aineisto tiivistetään entistä pienempään pakettiin; nyt on jo olemassa muistitikkusanakirjoja. Kuinka pieneksi suursanakirja voidaan kutistaa? Varmaan data mahtuu nopankokoiseen pakettiin, mutta näytön pitänee olla vähintään 2,5 x 2,5 cm. Silloin laajan artikkelin hallinta tosin on huomattavasti hankalampaa kuin kirjan selailu.

LÄHTEET

Arkistolähteet

Helsingin seurakuntien keskusrekisteri
 Helsingin yliopiston keskusarkisto
 Kalevi Koukkusen kirjasto ja arkisto
 Kansallisarkisto / myös WSOY:n kokoelmat (sopimus- ja kirjearkisto)
 Kansalliskirjasto
 Lahden kaupungin keskusarkisto
 Päijät-Hämeen seurakuntien keskusrekisteri
 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto
 Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto – Finlands översättar- och tolkförbund ry:n arkisto
 WSOY:n kirja-arkisto
 Ylioppilastutkintolautakunta
 Lisäksi on käytetty runsaasti matrikkeleita, tietoteoksia, verkkolähteitä ym.

Aineistolähteet (sanakirjat)

- ALANNE, SEVERI 1919: *Suomalais-englantilainen sanakirja – Finnish-English dictionary*. Superior (Wisconsin): Työmies Society [= Työmies Kustannusyhtiö].
- ALANNE, V. S. 1956: *Suomalais-englantilainen sanakirja – Finnish-English dictionary*. Porvoo–Helsinki: WSOY.
- ARMINEN, K. V. ja AALTIO, EETU 1916: *Suomalais-englantilainen sanakirja*. Hancock (Michigan): Suomalais-luterilainen kustannusliike.
- CAJANDER, ELLEN 1900: *Uusi suomalais-englantilainen tulkki eli vasta-alkaville helpotajuinen ja käytännöllinen keino oppia pian opettajatta ja valmistuksetta englanninkieltä*. Lindstedtin käytännöllisiä tulkki-kirjoja, 5:s osa. Helsinki ja New-York: Lindstedtin Antikvaarinen Kirjakauppa. – Vuonna 1902 ilmestynen toisen painoksen tekijänä E. C. y. m.
- EKMAN, H. 1948: *Suomi-englanti tulkki. Käytännöllinen kieliopas aloittelijoille, jonka avulla voitte ilman opettajaa ja ennako-opiskelua vaivattomasti puhua englantia. Matkailijoille, merimiehille, siirtolaisille ja opiskelijoille hyödyllinen opas, johon on lisätty Siirtolaisen opas valtameren takaisin maihin sisältäen tietoa tärkeimmistä siirtolaismaista, m.m. Australiasta, Etelä-Amerikasta ja Kanadasta*. Turku: Suomen Tietokirja.
- GRÖNLUND, G. A. 1888: *Siirtolaisen tulkki*. New York: Suomalainen siirtolaisyhtiö.
 [GRÖNLUND, G. A.] 1895: *Suomalais-englantilainen sanakirja – Finnish-English dictionary*. Brooklyn: Suomalais-amerikkalainen Kustannusyhtiö.
- HALME, P. E. 1957: *Suomalais-englantilainen sanakirja – Finnish-English dictionary*. SKST 255. Helsinki: SKS.
- HURME, RAJJA, MALIN, RIITTA-LEENA ja SYVÄOJA, OLLI 1984: *Uusi suomi-englanti-suursanakirja – Finnish-English general dictionary*. Porvoo–Helsinki–Juva: WSOY.
- 1987: *Suomi/englanti-käsisanakirja*. Porvoo–Helsinki–Juva: WSOY.

- — — 1998: *Suomi-englanti-opiskelusanakirja*. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.
- HURME, RAIJA, PESONEN, MARITTA ja SYVÄOJA, OLLI 2000: *Suomi-englanti-suomi-sanakirja*. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.
- PENNANEN, MATTI 1902: *Suomalais-englantilainen tulkki siirtolaisia varten*. Helsinki: Yrjö Weilin.
- REKIARO, ILKKA ja ROBINSON, DOUGLAS 1989: *Suomi-englanti-suomi-sanakirja*. Jyväskylä: Gummerus.
- REKONEN, AATU 1910: *Suomalais-englantilainen taskusanakirja – Finnish-English Pocket Dictionary*. Fitchburg (Mass.): Aatu Rekonen.
- RENFORS, AGNES 1902: *Suomalais-englantilainen tulkki*. Kuopio: G. W. Edlund.
- SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia. Helsinki.
- Suomalais-englantilainen sanakirja* 1904. Rauma: Rauman kirjapaino-osakeyhtiö.
- Suomalais-englantilainen sanakirja ja lauseoppi* 1908. New York: [Pankkiiriliike] Nielsen & Lundbeck.
- Suomalais-englantilainen sanakirja osoituksilla miten Suomen kielellä englantilaiset sanat ovat lausuttavat* 1910-luku. Ashtabula (Ohio): Amerikan Sanomat.
- SYVÄOJA, OLLI, TURTTIA, KAARINA, SOVIJÄRVI, SINI, KARASMAA-DONOVAN, MARJUT, KERÄNEN, JUKKA ja CALTON, JOHN 2012: *Suomi-englanti-suursanakirja – Finnish-English General Dictionary*. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- WALLENIUS, TOIVO 1920: *Suomalais-englantilainen tulkisanakirja – Finnish-English dialogue dictionary*. Helsinki: Kirja.
- WUOLLE, AINO 1932: *Suomalais-englantilainen pienoissanakirja – Finnish-English miniature dictionary*. Porvoo-Helsinki: WSOY.
- — — 1940: *Suomalais-englantilainen sanakirja – Finnish-English dictionary*. Porvoo-Helsinki: WSOY.

KALEVI KOUKKUNEN: Kaikilla pitää piletit oleman walmisna / All must have their tickets ready: *A history of Finnish-English lexicography*

In the article, I examine Finnish-English dictionaries, separately for those published in Finland and in the United States. The latter arose out of a specific need: they were intended for Finnish immigrants arriving in America. The earliest such work was the *Siirtolaisen tulkki* (“immigrant interpreter”), drawn up by G. A. Grönlund and published in New York in 1888. The objectives and even the layout and appearance of Finnish-English dictionaries were established in the *Finnish-English Dictionary* (Wisconsin, 1919), edited by Severi Alanne and published by the Työmies Society. The dictionary was a sizeable one, with 970 pages and 70,000 entries. Alanne revised his dictionary in 1956, and it was in use for well over half a century. Alanne was followed by such lexicographers as Aino Wuolle, Raija Hurme with her colleagues, and many others.

I describe the lexicographical objectives and practices revealed by the dictionaries examined, both Finnish-English and others. In terms of their format, number of entries and presentation, the dictionaries can be divided into various categories: for example comprehensive dictionaries and pocket dictionaries. While each dictionary is an independent project, each one also makes use of the work of its predecessors. The central objective is twofold: to establish an up-to-date lexicon for the source language, and to find – or invent – adequate equivalents in the target language.

The lexicographer has to resolve other issues as well, not the least of which is the conflict between the limited space available and the demands of user-friendliness. Thus for instance in the *Uusi suomi-englanti-suursanakirja* (*Finnish-English General Dictionary*), edited by Raija Hurme, Riitta-Leena Malin and Olli Syväoja and published in 1984, the entries look like this:

kuvio||- (*tekst*) pattern... **-ammunta** (*urh*) silhouette shooting **-arviointi** (*metsh*) survey by stands... **-hiihto** (*urh*) trick riding **-ida** pattern **-inti** patterning... **-kudos** (*tekst*) fancy weave **-kyntö** (*maat*) run-round... **-laulu** (*mus*) coloratur[a, -e] **-llinen** patterned, figured... **-loimi** (*tekst*) flushing warp **-luistelu** (*pl*) compulsory figures.

Here the same entry includes for example compound nouns (*kuvioammunta*), derived verbs (*kuvioida*) and derived adjectives (*kuviollinen*). This practice certainly saves space, but makes it more difficult for the reader to find what they are looking for. Thus the more recent practice is increasingly to place each entry as a separate headword, as in the medium-sized *Suomi-englanti-suomi-sanakirja* (*Finnish-English-Finnish Dictionary*), edited by Raija Hurme, Maritta Pesonen and Olli Syväoja and published in 2000:

kuvioida pattern...
kuviointi (kuviot) pattern
kuviollinen patterned
kuvioiluistelu (*pl*) compulsory figures.

As of the time of writing, in 2012, Finnish-English dictionaries have been published for 124 years. While the first dictionaries were aimed at immigrants, Finnish-English dictionaries have also been used by many others, including schoolchildren and students, teachers, translators and correspondents. For about a century a 'dictionary' meant a printed book, but since the 1990s onward technological innovation has allowed the publication of various kinds of digital dictionaries. Their great advantage lies in their ability to offer users versatile and rapid forms of word-search. Internet dictionaries have sometimes been criticized, however, for offering mere word lists rather than actual dictionaries.

In the case of Finnish-English lexicography too, the future is digital. A larger lexicon can be compressed into a smaller package: already we see dictionaries contained on a USB memory-stick. How far can a dictionary be shrunk? Undoubtedly the data can be compressed to the size of a thumbnail, but the display would have to be at least a 2.5 by 2.5 cm. Even then, an extensive entry would be considerably more difficult to scroll down than in the case of a printed book.

Kalevi Koukkunen

kalevi.koukkunen@gmail.com
 Sokinsuontie 5 B 33, 02760 Espoo